

JAARVERSLAG 2017 - STICHTING SOBIBOR

ANNUAL REPORT 2017 - SOBIBOR FOUNDATION

COLOFON / COLOPHON

Stichting Sobibor, maart 2018

Sobibor Foundation, March 2018

Postbus 51261 / P.O. Box 51261, 1007 EG Amsterdam, The Netherlands

S: www.sobibor.org

E: info@sobibor.org

F: www.facebook.com/stichtingsobibor

T: twitter.com/sticht_sobibor

Bankrekening: NL03 INGB 0003 3025 25 t.n.v. Stichting Sobibor te Amsterdam

Bankaccount (IBAN): NL03 INGB 0003 3025 25 on behalf of Stichting Sobibor

BIC/Swift: INGBNL2A

KvK-nummer: 11044675

Bestuur december 2017 / Board December 2017:

Maarten Eddes, voorzitter / chairman

Marijke Sterman - Vleeschdraager, penningmeester / treasurer

Petra van den Boomgaard

Martijn Pellis

Rob Snijders

Tekst / Text: Bestuur Stichting Sobibor, tenzij anders vermeld / Sobibor Foundation, unless indicated

Redactie / Editors: Maarten Eddes & Irene Hemels (Hemels Schrijfbedrijf)

Dubbel G
Grafische Groep

Vormgeving / Design, productie / production en druk / and publishing:
Grafische Groep, Dubbel G, Haarlem

Fotografie / Photography: Tenzij anders vermeld Stichting Sobibor / Sobibor Foundation, unless indicated

Omslag / Cover: De afgedekte asvelden zien er indrukwekkend uit

© Niet uit deze uitgave mag op welke wijze dan ook worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande toestemming van de Stichting Sobibor of de desbetreffende fotograaf.
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced or utilized in any form by any means, electronic or mechanical, including photocopying and recording or by any information storage and retrieval system without the prior written permission of the Sobibor Foundation or the respective photographer.

Stichting Sobibor

INHOUD

ALGEMEEN

Voorwoord	4
Bestuur Stichting Sobibor	5
Herinrichting Sobibor	6
Financiën	10
Ambassadeurs	11
Multimedia	11

ACTIVITEITEN

Herdenkingsreis	12
Jaarlijkse herdenking Kindertransporten	13
Verdiepingsreis & docentenprogramma	16
Internationale Jeugdconferentie	20
Jaarlijkse herdenking Opstand	23
Sobibor in het nieuws & Overig	26
Kransleggingen & herdenkingen	31

DANK EN SUBSIDIES

Dank	32
Subsidies	33
Donaties	34

CONTENT

GENERAL

Preface
Board Sobibor Foundation
Redesign of former extermination camp Sobibor
Finances
Ambassadors
Social media

ACTIVITIES

Commemoration Trip
Annual commemoration of the Children's deportations
Field Trip & Teacher Program
International Youth Conference Sobibor
Annual commemoration Sobibor Uprising
Sobibor in the news & Various
Wreath-layings & commemorations

GRATITUDE AND GRANTS

Gratitude
Grants
Donations

Beste donateurs en geïnteresseerden,

Bij deze ontvangt u het jaarverslag van de Stichting Sobibor met een weergave van onze activiteiten in 2017.

De Stichting Sobibor is zeer verheugd dat in het voormalig vernietigingskamp Sobibor zichtbare stappen zijn gezet in 2017. Er is een finaal ontwerp gekozen, de asvelden zijn nu afgeschermd en er is een begin gemaakt met de bouw van het museum. Ook zijn aan het einde van het jaar de gesprekken begonnen over de inrichting van de permanente tentoonstelling.

Door de werkzaamheden in Sobibor rond de asvelden en de onzekerheid wat wij zouden aantreffen, durfden wij het als bestuur niet aan om in het voorjaar van 2017 een Herdenkingsreis te organiseren. De internationale Jeugdconferentie en de Verdiepingsreis in combinatie met ons docentenprogramma in oktober waren wederom een succes en tonen aan dat de ingeslagen weg de juiste is. We hebben acht docenten mee kunnen laten reizen met onze Verdiepingsreis dit jaar.

Veel leesplezier gewenst,
Maarten Eddes
Voorzitter

Dear international friends and supporters,

Herewith the annual report of the Sobibor Foundation that highlights our activities in 2017.

The Sobibor Foundation is excited that in 2017 steps were taken in the redesign of the former extermination camp Sobibor. A final design was chosen, the ash fields were covered off and a start was made with the construction of the museum. Also, at the end of the year discussions started about the permanent exhibition.

Due to the construction works around the ash fields we decided to skip the annual Commemoration Trip in 2017. The international Youth Conference and Field Trip in combination with our teacher program were both a success. This year we took eight teachers with us on the Field Trip.

Best regards,
Maarten Eddes
Chairman

Het bestuur van de Stichting Sobibor bestaat uit de volgende mensen:

Maarten Eddes, voorzitter / chairman

Marijke Sterman - Vleeschdraager, penningmeester / treasurer

Petra van den Boomgaard

Martijn Pellis

Rob Snijders

Afscheid

In 2017 heeft de Stichting Sobibor afscheid genomen van drie bestuursleden, te weten Cita Peereboom, Jacques Barth en Alwin Kapitein.

Cita Peereboom trad midden 2016 toe tot het bestuur als secretaris. Haar verwachtingen sloten echter niet goed aan bij de activiteiten van de stichting; begin 2017 is zij afgetreden.

Jacques Barth trad na zijn deelname aan de Herdenkingsreis in 2014 toe tot het bestuur. Na een aantal jaren bestuurslid heeft hij zich in oktober 2017 teruggetrokken.

Alwin Kapitein

Alwin Kapitein trad in januari 2006 toe tot het bestuur en heeft zich jarenlang ingezet voor de Studiereis (nu bekend als Verdiepingsreis) en de reguliere uitgiftes. In september 2017 heeft Alwin zich teruggetrokken als bestuurslid. In de toekomst blijft hij betrokken bij de stichting en de organisatie van onze jaarlijkse Verdiepingsreis.

Bedekking asvelden en start bouw museum

De herinrichting van voormalig vernietigingskamp Sobibor was een van onze hoofdactiviteiten gedurende de afgelopen jaren. De Stichting Sobibor probeert zoveel mogelijk invloed uit te oefenen om voortgang te boeken bij de herinrichting. De belangen van de nabestaanden staan daarbij voorop.

Begin 2017 zijn er twee finale ontwerpen door de Poolse regering voorgesteld waarover de verschillende belanghebbenden zich konden buigen. Centraal stond de wijze waarop de verbinding gemaakt zou worden tussen museum, gaskamers en asvelden. Alle partijen waren het er over eens dat de muur die langs de Himmelfahrtstrasse wordt geplaatst het beste zo ver mogelijk aan de buitenkant van het voormalige kamp moet komen te liggen. Op die manier wordt het kampterrein zo min mogelijk verstoord.

Ontwerp

Het originele ontwerp was erop gericht de bezoekers te beklemmen door hen ingesloten door muren langs de fundamenteën van de gaskamers te leiden alsof je als bezoeker zelf de gaskamer ingaat. Het nu gekozen ontwerp laat dit aan de bezoeker zelf over. Voor ons als stichting is dit de juiste keuze: je moet als bezoeker zelf kunnen beslissen wat je wel en niet wilt zien of bezoeken.

Werkzaamheden rond afscherming van de asvelden in volle gang

Asvelden

In het voorjaar is een eerste stap gezet in de herinrichting door de asvelden te bedekken met een 20 centimeter dikke laag stenen. De asvelden zijn nu beschermd en men hoeft niet meer bang te zijn om botscherven in het gras tegen te komen. Ook mensen die picknicken op het grasveld is verleden tijd. Het is nu niet meer mogelijk om tot aan de asheuvel te lopen zoals dat eerder wel kon. Het resultaat is indrukwekkend.

De asvelden zijn afgeschermd

In 2017 is begonnen met de bouw van het museum

Museum

In de zomer is gestart met de bouw van het museum. De muren van het gebouw staan inmiddels. Het plan is dat het gebouw eind 2018 casco wordt opgeleverd. De inrichting van het museum kan daarna beginnen en de opening van het museum staat gepland voor eind 2019.

Vertegenwoordigers uit Israël, Slowakije en Nederland zijn in Sobibor om te praten over de voorstellen voor de inrichting van de permanente tentoonstelling

In oktober organiseerde de directie van het museum een bijeenkomst waar de deelnemende landen feedback konden geven op een eerste voorstel voor de inrichting van de permanente tentoonstelling. De Stichting Sobibor maakte deel uit van de Nederlandse delegatie die bestond uit zeven personen met verschillende achtergronden, te weten Floris van Dijk (Ministerie van VWS), Maarten Eddes (Stichting Sobibor), Frank van der Elst (onderzoeker NIOD over naoorlogse geschiedenis Sobibor), Johannes Houwink ten Cate (hoogleraar Holocaust- en Genocidestudies), Ivar Schute (archeoloog Sobibor), Frodo Terpstra (Duinzand, tentoonstellingen met een verhaal), Doede Sijtsma (Provincie Gelderland). De Nederlandse terugkoppeling op het voorstel is dat de archeologische opgravingen als startpunt moeten worden genomen om het verhaal over Sobibor te vertellen en dat het vooral ook een herinneringscentrum moet zijn.

Gedenkstenen

De locatie van de parkeerplaats is nu vastgesteld langs de openbare weg tussen de ingang en het kapelletje. Hier is aan het eind van 2017 ook archeologisch onderzoek gedaan en zijn wederom veel voorwerpen gevonden. De gedenkstenen in de Gedenklaan liggen nog op hun plek, deze zullen in de loop van 2018 naar een tijdelijke plek worden verplaatst alvorens ze op hun uiteindelijke plek komen te liggen.

De Stichting Sobibor is verheugd dat nu eindelijk de eerste werkzaamheden in gang zijn gezet en dat er zicht is op een datum waarop alles afgerond zal zijn.

Redesign of former extermination camp Sobibor

The redesign of former extermination camp Sobibor was one of our main activities in the past years. The Sobibor Foundation tries to influence the various parties as much as possible so that progress is made. The interests of the next of kin have our priority.

Design

Early 2017 two final designs were presented for review. The focus point was the connection between the museum, the gas chambers and the ash fields. All parties believed that the wall parallel to the Himmelfahrtstrasse should be placed as close as possible to the outskirts of the former camp in order to disturb the actual camp site the least.

The original design led the visitor through the gas chambers enclosed by walls. The now chosen design leaves it up to the visitor. From our perspective this is the right choice, visitors need to decide for themselves what they want to visit and see of the former extermination camp.

Ash fields

The ash fields are now covered by a 20 centimeter thick layer of white stones. The ash fields are finally protected and people cannot picknick anymore on the grass, nor can visitors find bone fragments in the field. This also means that visitors cannot walk anymore to the ash mound. The result is impressive.

Museum

The museum walls were standing by the end of the year and will be completed by the end of 2018. Then the furnishing of the museum can start. The estimation is that the museum will be opened by the end of 2019.

In October the direction of the museum organized a meeting to discuss about the future permanent exhibition. Polish, Israeli, Slovakian and Dutch delegations participated. The Sobibor Foundation joined the Dutch delegation that provided the feedback that the starting point for the exhibition should be the archeological research and let the artefacts make the connection to what happened in Sobibor. Also we believe the site is most of all a remembrance site.

Remembrance Lane

The parking lot will be along the public road between the entrance and the chapel. Archeological research took place here at the end of the year and again a lot of artefacts were found. The stones in the Remembrance Lane will be moved to an interim location on site in the course of 2018.

The Sobibor Foundation is excited that in 2017 the construction started and that an end date is set for the opening of the museum.

We hebben in 2017 21.469 euro aan reguliere donaties ontvangen.

Daarnaast werden wij aan het eind van het jaar verrast met de melding dat een donateur bij testament de Stichting Sobibor heeft benoemd tot enig erfgenaam. De erflater heeft aan de erfenis de uitdrukkelijke verplichting verbonden dat "het geërfde vermogen besteed dient te worden voor opbouw, restauratie en onderhoud van het kamp 'Sobibor' in Polen". De afwikkeling van de erfenis is in handen van een executeur testamentair en zal vermoedelijk in 2018 worden afgerond.

Nadat in 2016 vijf leraren meegingen, namen dit jaar acht leraren op kosten van de Stichting Sobibor deel aan de jaarlijkse Verdiepingsreis. Vanuit het docentenprogramma Adopteer een leraar is het mogelijk om jaarlijks leraren geschiedenis en maatschappijleer te laten deelnemen aan het docentenprogramma. Gelden en giften voor het docentenprogramma worden als zodanig geoormerkt.

Met uitzondering van de nalatenschap is ook dit jaar een klein nadelig saldo geboekt.

Stichting Sobibor Initiatieven

De Stichting Sobibor Initiatieven is in 2011 in het leven geroepen om projecten onder te brengen waarbij grote bedragen gemoeid zijn en die een risico kunnen vormen voor de uitvoering van de normale activiteiten van de Stichting Sobibor.

In 2017 is het project over het leven van Aleksandr 'Sasha' Pechersky onder leiding van Selma Leydesdorff afgerond met de Engelse versie van het boek. Dit project viel onder de Stichting Sobibor Initiatieven. Jewish Claims Conference in New York danken wij voor de jarenlange steun aan het project.

Financials

In 2017 we received donations for an amount of 21,469 euro. At the end of the year we were surprised by the inheritance from one of our donors with a substantial amount. The donor mandated to use the money for the redesign, the restoring and maintenance of the former extermination camp in Poland. We were able to bring eight teachers with us on the annual Field Trip to the Aktion Reinhard camps. Our teacher program is paying off. Excluding the inheritance we ended this year, as in 2016, with a very small negative result.

Sobibor Initiatives Foundation

Professor Selma Leydesdorff published the English biography about Aleksandr 'Sasha' Pechersky, for which she received a grant from the Jewish Claims Conference with the support of our Sobibor Initiatives Foundation.

Periodieke giften

Een periodieke gift is een jaarlijkse gift voor een periode van minimaal vijf jaar en is financieel zeer aantrekkelijk voor u en voor ons. Door onze culturele ANBI status mag u uw volledige gift voor uw belastingaangifte met 25% verhogen en aftrekken van uw belastingaangifte, er is geen drempel zoals bij een normale jaarlijkse donatie.

Een rekenvoorbeeld:

Stel, u doneert ons jaarlijks 25 euro. Als uw belastingtarief 52% is en u geeft ons voortaan een donatie van 40 euro via een periodieke gift, dan kunt u de gift voor 50 euro bij de belastingdienst aftrekken (40 euro x 125% = 50 euro). Na belastingaftrek betaalt u netto 24 euro, oftewel bijna hetzelfde jaarlijkse bedrag wat u ons al jaarlijks doneert. Dit terwijl u ons met meer geld steunt! Voor meer informatie kunt u contact met ons opnemen via: info@sobibor.org.

De ambassadeurs voor de Stichting Sobibor zijn:

- **Hans Blom** - bestuursvoorzitter Verzetsmuseum Amsterdam, voormalig directeur NIOD en emeritus hoogleraar Nederlandse Geschiedenis Universiteit van Amsterdam.
- **Jeroen van den Eijnde** - directeur Nationaal Monument Kamp Vught.
- **Hans Esmeijer** - oud-gedeputeerde provincie Gelderland, voormalig waarnemend burgemeester Apeldoorn.
- **Johannes Houwink ten Cate** - hoogleraar Holocaust- en Genocidestudies, Universiteit van Amsterdam.
- **Puck Huising** - programmadirecteur Netwerk Oorlogsbronnen.
- **Johan Klunder** - officier van justitie.
- **Ad van Liempt** - publicist en tv-programmamaker.
- **Willemien Meershoek** - directeur Nationaal Monument Kamp Amersfoort.
- **Dirk Mulder** - directeur Herinneringscentrum Kamp Westerbork.
- **Shifra Wurms** – psycholoog.

MULTIMEDIA / SOCIAL MEDIA

Onze Facebookpagina Stichting Sobibor / Sobibor Foundation zetten we gericht in om onze activiteiten nader onder de aandacht te brengen. Het aantal volgers op Facebook steeg in 2017 flink. Op 19 mei behaalden we het magische aantal van 1000 volgers.

Onze website, die in 2016 geheel werd herzien, wordt permanent bijgewerkt en nieuwe informatie wordt voortdurend toegevoegd. Naast de korte berichten op Facebook geeft de website veel achtergrondinformatie en is inhoudelijk diepgaander en meer permanent van karakter.

Social media

Our Facebookpage Stichting Sobibor / Sobibor Foundation is used specifically to highlight and advertise our activities. The number of followers increased in 2017. On May 2017 we reached 1000 followers.

Our website, that was renewed in 2016, is constantly updated and especially the English pages. Next to the short messages and news items on Facebook our website gives a lot of background information and provides more permanent content.

Website: www.sobibor.org

Facebook: <https://www.facebook.com/stichtingsobibor>

Twitter: https://twitter.com/sticht_sobibor

In verband met de werkzaamheden van de herinrichting hebben wij besloten om de Herdenkingsreis in 2017 niet door te laten gaan. Precies op het moment dat wij onze reis hadden gepland, was het afdekken van de asvelden met stenen gaande.

Het was voor ons onduidelijk hoe wij het voormalige vernietigingskamp zouden aantreffen tijdens de werkzaamheden. Omdat wij niet konden instaan voor de kwaliteit van de reis voor onze deelnemers werd besloten de reis niet te laten plaatsvinden.

We zijn wel zelf begin mei naar Sobibor afgereisd om poolshoogte te nemen van de werkzaamheden en waren onder de indruk met hoeveel zorg en respect de asvelden werden afgedekt door de Poolse medewerkers, die met kruiwagens de stenen handmatig over het asveld verspreidden.

Poolse jongeren

Tijdens de herdenkingsreizen worden wij altijd een dag vergezeld door Poolse leerlingen. In plaats van dat zij nu met ons meedingen, zijn wij dit jaar bij hen in Lublin een middag op bezoek gegaan en hebben tijdens deze ontmoeting over voormalig vernietigingskamp Sobibor verteld.

Commemoration Trip

We didn't organise our annual Commemoration Trip in 2017 due to the construction work taking place in Sobibor around the ash fields. As we were uncertain about what to find we decided to cancel the trip.

Despite the cancellation of the Commemoration Trip we took the time to travel to Sobibor ourselves and see for ourselves how the construction was going. We were impressed by the respect that was shown by the workers and to see that the stones were manually spread over the ash fields with wheelbarrows. Polish students normally join us for a day during our Commemoration Trip. Instead of them joining us, we visited them in Lublin at their school and gave them a guest class about the former extermination camp Sobibor.

Een van de vele gedenkstenen. Foto: Gerard Steenhagen

74 Ballonnen: één voor elk verstreken jaar

Op zondag 11 juni 2017 vond in Nationaal Monument Kamp Vught de jaarlijkse herdenking plaats van de Kindertransporten van juni 1943, die samen met de Stichting Sobibor wordt georganiseerd. De herdenking is altijd bij het monument waarop de namen staan van bijna 1300 weggevoerde kinderen.

Herdacht werd dat precies 74 jaar geleden op 6 en 7 juni 1943 bijna 1300 Joodse kinderen, meestal begeleid door één van de ouders, vanuit Vught via Westerbork naar het vernietigingskamp Sobibor werden gedeporteerd en meteen vermoord. Voorafgaand aan de herdenking lazen kinderen uit groep 7 van de Vughtse basisschool De Schalm namen van weggevoerde kinderen voor langs de route naar het Kindermonument. Na een welkomstwoord door Jeroen van den Eijnde (directeur Nationaal Monument Kamp Vught) volgde een toespraak van onze voorzitter Maarten Eddes. Bijzonder was dit jaar de bijdrage van journalist Hanneke Groenteman.

Hanneke Groenteman voor het Monument der verloren kinderen. Foto: Jan van de Ven / Beeldenstormer.nl

Kinderen lezen de namen voor van weggevoerde leeftijdgenootjes

Proclamatie

Scholieren van het Selectiekoor van het Maurick College uit Vught zongen enkele nummers (onder leiding van muziekdocent en dirigent Coen Swinkels). Hierna las oud-presentator Donald de Marcas de proclamatie van de Joodse kampeiding voor, waarmee de transporten van de Joodse kinderen bekend werden gemaakt. Opperrabijn Binyomin Jacobs hield een overdenking en zei kaddisj, het gebed voor de doden.

Wens voor overleden kinderen

De leerlingen van basisschool De Schalm deden onderzoek naar geschiedenis en achtergrond van enkele kinderen van de transporten. Onderdeel hiervan was het bedenken van een wens voor de overleden kinderen met als vraag: Wat denk je dat het kind zélf graag had willen worden? Enkele verhalen en wensen werden voorgelezen bij het Kindermonument. De kinderen lieten 74 ballonnen op, één voor elk jaar dat verstreken is sinds de transporten in 1943.

Leerlingen van Vughtse basisschool leggen Vergeet-mij-nietjes bij het gedenkteken. Foto: Jan van de Ven / Beeldenstormer.nl

Vergeet-mij-nietjes

Enkele vertegenwoordigers van betrokken organisaties legden een bloemstuk. Hierna zetten de kinderen van De Schalm elk een potje met Vergeet-mij-nietjes met een wens bij het monument. Met het neerzetten van de bloempotjes werd het defilé geopend voor bezoekers.

Annual commemoration of the Dutch Children's deportations

On Sunday June 11, 2017 the annual commemoration of the Dutch Children's deportations took place in National Monument Camp Vught, next to the monument with the names of the almost 1300 deported children.

We commemorated that 74 years ago on June 6 and 7, 1943 almost 1300 children, accompanied mostly by one of their parents, were deported from Vught via Westerbork to the extermination camp in Sobibor where they were killed. The children of a local elementary school called out the names of the deported children while people passed them towards the monument prior to the commemoration.

Next to several speeches, the original proclamation was recited that ordered that the children had to leave the camp. And of course there was kaddish. At the end of the commemoration 74 balloons were let go by the children, one for each year since 1943.

Indringende week eindigt met stille tocht door Gedenklaan

Ook dit jaar organiseerde de stichting samen met Bildungswerk Stanislaw Hantz een Verdiepingsreis naar Oost-Polen; een programma dat zijn waarde in de afgelopen jaren heeft bewezen. Het was een week waarin de vroegere Joodse sjtetls Izbica, Wlodawa en Piaski werden bezocht, maar ook Belzec, Treblinka, Majdanek en Sobibor.

Docenten, medewerkers van het Nationaal Comité 4 en 5 mei en andere geïnteresseerden vlogen op 30 september naar Polen. Tijdens een wandeling door Warschau onder leiding van een medewerker van het POLIN, Museum voor de Geschiedenis van de Poolse Joden, werd uitgebreid stilgestaan bij het vroegere getto en kwamen bijzondere persoonlijke geschiedenissen voorbij. Samen met de Duitse deelnemers ging het gezelschap naar Lublin, de standplaats gedurende de Verdiepingsreis.

Hangplek

Op de tweede dag gaf Alwin Kapitein een inleiding op Aktion T4 en Aktion Reinhard en volgden rondleidingen in Lublin langs plekken met een Joodse (oorlogs)geschiedenis. In de avond gaf Dr. Anna Zawadzka een lezing over Joods leven en antisemitisme in Polen in het interbellum.

Deelnemers aan de Verdiepingsreis zien op foto's hoe de straat in Warschau er in de tijd van het getto uitzag. Foto: Gerard Steenhagen

Mevrouw Kofta, medewerker POLIN, Museum voor de Geschiedenis van de Poolse Joden, vertelt over de geschiedenis van het getto van Warschau. Foto: Gerard Steenhagen

De dag erna werden Izbica en Piaski bezocht. In Izbica werd onder meer stilgestaan bij het voormalige Gestapokantoor en de plaatsen waar ooit de synagoge en het huis van de familie Blatt gestaan hebben. Leerlingen uit Izbica vertelden het verhaal van de familie Blatt. Het is indrukwekkend dat de geschiedenis van de plaatselijke Joodse gemeenschap zo duidelijk wordt besproken op deze school. Des te indringender om te zien dat de voormalig Joodse begraafplaats nu een hangplek voor de plaatselijke jeugd is.

Duizenden stenen

In Piaski is de Joodse begraafplaats overwoekerd en zijn grafstenen weggehaald. Een Amerikaanse organisatie probeert in dit gebied anonieme graven met een kleine houten grafzerk te markeren. Ook hier staat er één; een stille getuige van de

Graffiti in Lublin waarmee duidelijk wordt hoe de Joodse wijk er uitzag. Foto: Gerard Steenhagen

tragedie die hier plaatsvond. Daarna brachten we een bezoek aan vernietigingskamp Belzec, waar werd ingegaan op de rol van Trawniki-mannen. Voorts was er aandacht voor de toekomstplannen van het terrein.

De vierde dag van de reis gingen we al vroeg richting Treblinka. Onderweg werd gestopt in Siedlce van waaruit meer dan 17.000 Joden zijn weggevoerd. Even voor Treblinka stopte het gezelschap ook in Wolka Ograklik voor verhalen over vluchtelingen. Treblinka is nu omgeven met mانشoge stenen. De wandeling eromheen maakt duidelijk op wat voor kleine oppervlakte de verschrikkingen hebben plaatsgevonden. Op het terrein getuigen de duizenden stenen van de verdwenen Joodse gemeenschappen.

Textielwerkplaats

Op donderdag werden twee kampen in en rond Lublin bezocht: Alter Flugplatz en Majdanek. In Alter Flugplatz was aandacht voor de getuigenis van Jules Schelvis die hier gevangen heeft gezeten. Van Alter Flugplatz is weinig meer over: ironisch genoeg is een aantal gebouwen op dit moment in gebruik als

textielwerkplaats. In Majdanek daarentegen staan nog veel van de barakken en gebouwen overeind. Mede omdat al kort na de oorlog werd besloten hier een museum van te maken. Gidsen van het museum leidden de groep rond. Het was een confronterende dag.

De stenen muur van het monument in Belzec wordt steeds hoger; de tunnel steeds donkerder. Foto: Gerard Steenhagen

Familie Blatt

Aan het eind van de reis werd een bezoek gebracht aan Sobibor. Alvorens het kampterrein te bezoeken, stopten we in Wlodawa waar onder andere werd stil gestaan bij het sportveld vanwaar honderden kinderen werden weggevoerd. Het bezoek aan Sobibor maakte veel los. De nieuwbouw van het museum werd bekeken en besproken en op de Rampe werd de getuigenis van Jules Schelvis voorgelezen. Een indringende week beëindigden we met een stille tocht door de Gedenkiaan. Op de terugweg richting het vliegveld was er tijd om in Warschau het POLIN te bezoeken. Zo was de cirkel rond: een week eerder waren we gestart met een bezoek aan het voormalig getto van Warschau.

Studiedag

Als onderdeel van het docentenprogramma vond twee maanden na de Verdiepingsreis een studiedag plaats. Was er tijdens

Docenten en begeleiders tijdens de studiedag in het kader van het docentenprogramma

Het station op voormalig kampterrein Sobibor. Foto: Gerard Steenhagen

het kennismakingsprogramma aandacht voor de geschiedenis van het Lloyds hotel waarbij Rob Sniijders vertelde over de Joodse geschiedenis van het hotel, de studiedag was gericht op de verdere geschiedenis van Joods Amsterdam. Tijdens de studiedag werd de proefopstelling over Sobibor bezocht, een studie naar de vraag hoe Sobibor in het toekomstige Holocaustmuseum gepresenteerd kan worden. Cristan van Emden van het Nationaal Comité 4 en 5 mei gaf een presentatie over het educatieve concept van het Nationaal Comité en Frank van Elst presenteerde tot slot zijn onderzoek naar de naoorlogse geschiedenis van Sobibor.

Sobibor in de klas

De Stichting Sobibor kijkt positief terug op de Verdiepingsreis van dit jaar. Het docentenprogramma lijkt een verrijking. Reacties van de acht deelnemende docenten dit jaar laten zien dat zij nadenken over manieren om Sobibor in hun lesprogramma's de plek te geven die het toekomt en dat hun arsenaal aan kennis en verhalen om te gebruiken in de klas aanzienlijk is vergroot.

Plaquette Alter Flugplatz

Alter Flugplatz is van bijzondere betekenis voor de Stichting Sobibor omdat Jules Schelvis hier gevangen zat. Een aantal weken na de reis werd op een van de gebouwen een plaquette onthuld met uitleg over Alter Flugplatz. De stichting heeft geijverd voor een herdenkingsplaquette.

Goed doel: steun ons docentenprogramma

De Stichting Sobibor kan voor duizend euro een Nederlandse docent meenemen met de achtdaagse Verdiepingsreis. U kunt het docentenprogramma altijd steunen door middel van een donatie. Geeft u dan wel duidelijk aan dat het voor het docentenprogramma is, dan wordt het als zodanig geormerkt.

Idee: Adopteer een leraar! Viert u een jubileum en vraagt u geld aan uw familie en vrienden voor een goed doel? Wellicht dat ons docentenprogramma een goed doel is.

Field Trip & Teacher Program

Every year the Sobibor Foundation, together with Bildungswerk Stanislaw Hantz from Germany, organises a Field Trip to the Aktion Reinhard camps. In 2017 we were able to fund a group of 8 Dutch teachers to join this trip through our teacher program. During the week we not only travelled to Belzec, Treblinka and Sobibor, but we also enriched these visits by stopping in and visiting former shtetls, railway tracks and transit camps. In the evenings a professor of the university of Warsaw held lectures about pre-war jewish life in Poland and antisemitism. A few weeks after the trip the teachers attended a seminar organised by the Sobibor Foundation in Amsterdam to exchange experiences from the field trip and discuss how the visits helped them in their class rooms to teach their pupils about WWII.

'Nu komt het wel heel dichtbij'

Op 11 oktober vlogen veertien jongeren, vier namens de Stichting Sobibor, vanuit Nederland naar Warschau. Samen met Duitse en Oostenrijkse leeftijdgenoten reisden zij door naar de jeugdherberg van Okuninka, een dorp naast Wlodawa en vlakbij Sobibor. In totaal namen zo'n zeventig jongeren uit Europa deel aan de Jeugdconferentie. Door de kleine groepjes per land verliep de integratie snel.

Archeoloog Ivar Schute geeft een rondleiding over het terrein van Sobibor

De eerste volle dag werd doorgebracht in Wlodawa waar in de kleine synagoge Marek Bem de deelnemers bijpraatte over de geschiedenis van Aktion Reinhard. Marek Bem heeft veel overlevenden en omstanders gesproken en vertelde levendig. Hij illustreerde zijn verhaal met bijzondere beelden en filmfragmenten. Poolse leerlingen leidden de groep jongeren rond in het stadje, en 's middags werd in de plaatselijke bioscoop gekeken naar een boeiende en leerzame documentaire waarin met bijzondere beelden de geschiedenis van de Holocaust werd getoond.

's Avonds was er tijd voor ontspanning en gaven alle jongeren een presentatie over hun land. Vooral de Oekraïense presen-

De jongeren krijgen uitleg over het getto van Warschau

tatie, waarin de jongeren uitleg probeerden te geven over de ingewikkelde situatie in hun land, ervoer de groep als indrukwekkend. Sommige presentaties waren luchtiger. Zo lieten de Nederlandse jongeren een grappig filmpje over hun land zien en deelden als afsluiting drop en stroopwafels uit.

Gidsen

De tweede dag brachten de jongeren een bezoek aan Majdanek. Deskundige gidsen van het museum gaven met veel persoonlijke verhalen uitleg over het leven in het kamp. Het zien van de gaskamers en het crematorium maakte de groep stil. Het verhaal over Aktion Erntefest dat helemaal achter in het kamp werd verteld, samen met de muziek van een groep bij het monument, was voor velen emotioneel. "Ik heb er al veel over gelezen, maar nu zie je pas hoe het echt was", zei een van de deelnemers. De dag werd afgesloten met een rondleiding door het oude deel van Lublin waar we uitgebreid stil stonden bij de Joodse geschiedenis van de stad.

Uitsluiting

Bijzonder dit jaar was de aanwezigheid van Jessie, een jonge vrouw uit Nederland wiens familie voor een groot deel in Sobibor is vermoord. Zij gaf een indringende presentatie met foto's van haar overgrootouders. Al eerder deed ze haar verhaal, maar hier, zo dichtbij Sobibor, kreeg het een extra lading. Later tijdens de reis zou ze de namen van haar vermoorde familieleden noemen. In groepjes spraken jongeren over hoe deze geschiedenis in de verschillende landen wordt behandeld. Antisemitisme, discriminatie en uitsluiting in de verschillende landen werden besproken.

De trein die stopt

De laatste dag stond in het teken van de opstand in Sobibor. De archeologen Woytek Mazurek en Ivar Schute namen de

tijd om groepen jongeren rond te leiden. Ivar Schute vertelde uitgebreid over de geschiedenis van het kamp en over wat er gebeurde vanaf het moment dat de trein hier stopte. Een dag eerder was er een put met voorwerpen blootgelegd waarvan de vondsten werden rondgedeeld. "Nu komt het wel heel dichtbij", sprak een van de aanwezige jongens zacht. Ivar Schute nam de Nederlandse jongeren mee naar een aantal belangrijke plaatsen en hield stil bij de plek waar de fundamenten van de gaskamers zijn gevonden.

Elk jaar leggen de jongeren steentjes bij de gedenksteen van Rachel Borzykowski

Herdenking

De herdenking in Sobibor leek dit jaar drukker bezocht dan andere jaren. Het archeologisch team was aanwezig, er waren gedelegeerden van de Provincie Gelderland, bestuurders van de gemeente Sobibor en een aantal andere mensen. Aan het einde lazen Nederlandse en Duitse jongeren hardop de namen en leeftijden voor van hier vermoorde plaatsgenoten; een indrukwekkende afsluiting. Zonder dat het gezegd hoefde te worden, liep iedereen stil met een kandelaar naar de rand van de immense zee witte stenen die de asvelden bedekken. Zwijgend liep de Nederlandse groep daarna naar de steen van

Rachel Borzykowski. Willem van Norel, docent in Elburg en begeleider sinds 2013, vertelde hier over het leven van Rachel en Jules Schelvis. Dit was het moment dat de leerlingen ook het steentje dat ze van thuis hadden meegenomen, mochten neerleggen bij de steen van Rachel. Nieuw dit jaar was de rondleiding aan het einde van het verblijf in Warschau, langs restanten van het getto, onder leiding van een gids van het POLIN, Museum voor de Geschiedenis van de Poolse Joden. Al met al een zeer leerzame en waardevolle invulling van de laatste dag. Vol verhalen, ervaringen en emoties vloog de groep terug naar Nederland.

Internationale Jeugdconferentie

Dit was alweer de vierde maal dat de Stichting Sobibor jongeren de kans gaf deel te nemen aan de internationale Jeugdconferentie rond de herdenking van de opstand in Sobibor. Een aantal jaar geleden is de organisatie voor Pools-Duitse verzoening, in samenwerking met Provincie Gelderland, begonnen met de organisatie van deze internationale Jeugdconferentie. De Stichting Sobibor heeft zich bij dit mooie initiatief aangesloten.

International Youth Conference Sobibor

Each year around 80 teenagers from different European countries attend the commemoration of the Sobibor Uprising. Thanks to the Sobibor Foundation, a group of 4 teenagers were able to join 11 youngsters from the Province of Gelderland to form the Dutch delegation to this conference. They experienced an extraordinary week. On the first day they listened to Mr. Marek Bem, who taught them about Aktion Reinhard in the impressive synagogue of Wlodawa. The second day the group visited Majdanek and the old town of Lublin. The third day they visited Sobibor where the Dutch and German groups read the names and ages of victims from their home towns.

'We hebben gewonnen en we hebben verloren, maar we hebben meer verloren dan gewonnen'

Op vrijdagmiddag 27 oktober herdacht de Stichting Sobibor samen met Verzetmuseum Amsterdam de opstand van de Joodse gevangenen op 14 oktober 1943 in Sobibor. Dit jaar ging de aandacht uit naar Paul Hellmann, Mary Richheimer-Leijden van Amstel, Marco de Groot, Rudi Westerveld en David van Huiden. Zij hielden als medeaanklager tijdens het Demjanjuk-proces een requisoir.

Hoogleraar Johannes Houwink ten Cate leidde de middag in. Hij beschreef hoe Duitsland na de oorlog met de daders van de Holocaust is omgegaan. We hebben het aan de Amerikanen te danken, zo vertelde Johannes Houwink ten Cate, dat

Volgens hoogleraar Johannes Houwink ten Cate doen samenlevingen er wel 20 tot 25 jaar over om de geschiedenis te erkennen

Demjanjuk alsnog in Duitsland werd vervolgd. Jetje Manheim, voorzitter van de Stichting Sobibor tijdens het Demjanjuk-proces, nam het publiek vervolgens mee terug in de tijd. In detail werden herinneringen opgehaald en met behulp van begeleidende foto's liet Jetje bijvoorbeeld zien hoe de groep van medeaanvallers langs de achteringang van het gerechtshof naar binnen werd gesluisd. Met de bedoeling om zo onder de media-aandacht uit te komen.

Schulderkenning

De middag kreeg daarna een heel persoonlijke wending door de vragen van discussieleider professor Harmen van der Wilt. Voor iedere medeaanklager had Harmen van der Wilt een vraag die op zijn of haar requisoir betrekking had. Aandacht was er voor de respectloze houding van Demjanjuk tijdens het proces. Volkomen afgesloten had hij het proces meegemaakt. Van empathie was geen sprake geweest. Van schulderkenning al helemaal niet. Als Demjanjuk zich anders had opgesteld tijdens het proces, dan had Rudi Westerveld misschien niet om een maximale straf gevraagd in zijn requisoir tijdens het proces. Ook Hans Bevers, juridisch adviseur van de openbare aanklager van het Internationaal Strafhof, deed mee aan de discussie. Hij vertelde hoe tegenwoordig bij het strafhof rekening met de strafmaat wordt gehouden als iemand schuld bekend.

Grote leugen

Aandacht was er ook voor 'de grote leugen van na de oorlog'. Zo werd althans de periode vanaf het wegvoeren van de familieleden ervaren. Jarenlang wachten om duidelijkheid te krijgen over het lot van de naaste familie, terwijl de meesten vrijwel meteen na aankomst in Polen waren vermoord. David

van Huiden vertelde erover. Volledig onnodig had hij er twee jaar lang geen wetenschap van gehad dat hij zonder zijn familie verder moest leven. Psychische gevolgen, het doorgaan en net doen alsof er niets aan de hand was, kwamen ook als thema aan de orde tijdens de bijeenkomst.

De medeaanklagers waren het er over eens dat het proces in zekere mate helend had gewerkt. De groep van medeaanklagers was een soort familie geworden. Mensen die allemaal hetzelfde hadden meegemaakt. Ze waren na de oorlog alleen overgebleven en moesten op de een of andere manier een leven zien te leiden. Geen gemakkelijke opgave. Marco de Groot vertelde over de psychische problemen die hiervan het gevolg waren. Pas toen hij met Joodse lotgenoten in contact kwam ging het beter.

Jetje Manheim nam het publiek mee terug in de tijd

Medeaanklagers

Mary Richheimer beschreef hoe zij nadat ze als peuter was ondergedoken vervolgens na de oorlog bij een pleegfamilie in Leeuwarden terecht was gekomen. Ze had weliswaar een goede opvoeding genoten, maar liefde had ze gemist. Mary beschouwde haar bijdrage als medeaanklager als het enige dat ze voor haar ouders en familie heeft kunnen doen. Net zoals tijdens het proces vroeg ze zich opnieuw af hoe het toch mogelijk is geweest dat deze wreedheden onder het oog van de wereld hebben kunnen plaatsvinden, zonder dat er tijdig is ingegrepen. Paul Hellmann vertelde hoe het proces intervenueerde met een persoonlijke ervaring. Kort voor het proces was hij er achter gekomen dat zijn vader was verraden door de beruchte Jodenjager Abraham Kipp. Deze man wist naar Argentinië te vluchten en zou daar in 1995 in vrijheid sterven.

Aantekeningen

Voor een historische reactie op dat wat de medeaanklagers aan de zaal toevertrouwden, richtte Harmen van der Wilt zich tot Johannes Houwink ten Cate. Hij beschreef bijvoorbeeld hoe samenlevingen soms wel 20 tot 25 jaar nodig hebben om in te zien wat er is gebeurd. Hans Bevers betrok de ervaringen van de medeaanklagers op de werkzaamheden van het Internationaal Strafhof. Hij gaf aan dat het strahof veel kan leren van het Demjanjuk-proces. Hans Bevers was in dat verband zelfs zo onder de indruk van de voorbereiding en begeleiding door de toenmalige Stichting Sobibor dat hij Jetje Manheim nog tijdens de bijeenkomst om haar aantekeningen vroeg.

Een geslaagde en vooral ook intieme middag die afgesloten werd door Rob Sniijders van het huidige bestuur van de Stichting Sobibor. Met gepaste trots presenteerde Rob het boekje *Jullie moeten deze verhalen doorvertellen...* In het boek halen be-

kenden van Jules Schelvis herinneringen op over hem. Een eerste exemplaar werd aan Mary Richheimer uitgereikt. Over het Demjanjuk proces zei Jules Schelvis: *“De rechtbank heeft altijd gelijk. We hebben gewonnen en we hebben verloren, maar we hebben meer verloren dan gewonnen.”*

Het proces heeft voor medeaanklagers in zekere mate helend gewerkt

Annual commemoration Sobibor Uprising

‘We have won and we have lost, but we have lost more than we have won’

On October 27 the Sobibor Foundation commemorated together with the Verzetmuseum Amsterdam the uprising in Sobibor on October 14, 1943. Each year the commemoration is around a topic, this year we went back to the Demjanjuk trial. Five co-bearers took the stage and talked about the trial, what it did to them, what it brought them.

The afternoon was kicked off by Professor Johannes Houwink ten Cate from the University of Amsterdam describing how Germany dealt with the perpetrators after the war. Then former

chairman of the Sobibor Foundation Jetje Manheim took back the public to the actual trial. With the support of pictures she showed us how the group of co-bearers were taken through the back door of the courthouse in order to avoid the media.

Big lie

Professor Harmen van der Wilt facilitated the discussions with the five co-bearers and he had one question for each one of them based on their requisitory. Demjanjuk hadn't shown any remorse or empathy during the trial. Hans Bevers, legal advisor at the International Criminal Court in the Hague, participated as well on stage and he informed us that nowadays pleading guilty is taken into account for the conviction.

One of the co-bearers spoke about the ‘big lie after the war’, that is how he perceived it. He waited in oblivion to only find out two years after the deportations that his family was killed immediately upon arrival in Sobibor. Other themes that came by were the psychological effects of carrying on and the don't worry be happy mentality.

Healing effect

All co-bearers agreed that somehow the trial had a healing effect on them. The group became close to each other, they lived the same, they were the only ones left of their families after the war and had to find a way to get their lives back on track. That was a difficult road to take and lead to mental problems.

Johannes Houwink ten Cate stated that societies normally take 20 to 25 years to process and understand what actually happened and Hans Bevers added that the International Criminal Court can learn from the Demjanjuk trial.

Late Sobibor Foundation founder Jules Schelvis said after Demjanjuk was convicted: “The court is always right. We have won and we have lost, but we have lost more than we have won.”

In 2017 verleende de Stichting Sobibor aan verschillende projecten haar medewerking en is Sobibor diverse malen in het nieuws geweest.

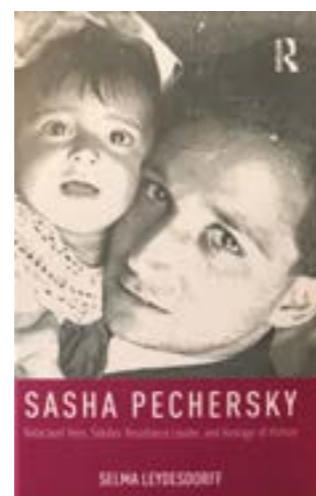
Jullie moeten deze verhalen doorvertellen...

Een eerbetoon aan Jules Schelvis, oprichter van de Stichting Sobibor, is het door de stichting uitgegeven boek [Jullie moeten deze verhalen doorvertellen...](#) Zestien bekende en minder bekende mensen zetten op papier wat Jules voor hen betekende. Het boek leest als een bloemlezing met korte verhalen, anekdotes en ontroerende samenkomsten. Steeds weer blijkt de betekenis van Jules Schelvis enorm. De energie van hem om Sobibor op de kaart te zetten, heeft ervoor gezorgd dat in de huidige geschiedschrijving dit verhaal niet wordt vergeten, maar hij veranderde ook vele levens na de oorlog. Om een glimp van de mens Jules te geven, ontstond de behoefte deze persoonlijke verhalen te verzamelen. De publicatie is goed ontvangen.

Nazimoordfabrieken

Het in april verschenen boek *De nazimoordfabrieken* van Ton Roozeboom heeft meer dan 900 foto's, waarvan een groot deel niet eerder is gepubliceerd. Daarnaast bevat dit boek archeologisch onderbouwde illustraties en plattegronden van Sobibor, Belzec, Treblinka en Chelмно. Verder zijn er nooit eerder gepubliceerde getuigenverklaringen in opgenomen en kijkt u mee over de schouders van de archeologen en ziet hun opmerkelijke ontdekkingen. Het boek geeft op gedetailleerde wijze inzicht in de werkwijze van de SS in de kampen en het vernietigingsproces.

Boek over Sasha Pechersky

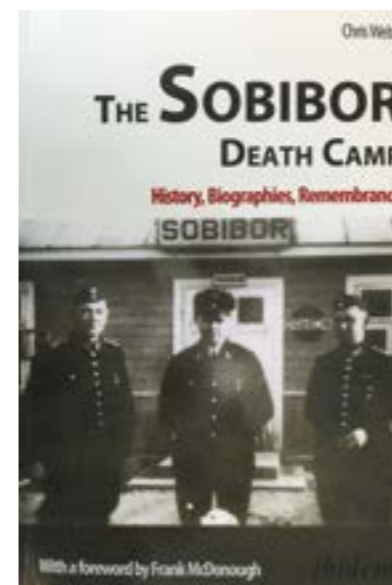
In het voorjaar verscheen *Sasha Pechersky. Holocaust Hero, Sobibor Resistance Leader and Hostage of History* van Selma Leydesdorff. Deze Engelse biografie is dankzij steun van de Jewish Claims Conference en Stichting Sobibor Initiatieven tot stand gekomen. Leydesdorff onderzocht de geschiedenis van de Joden die het slachtoffer werden van het stalinisme nadat zij het nazisme

overleefd hadden. In de biografie over Pechersky, een van de leiders van de opstand in Sobibor, geeft Leydesdorff een beeld van deze cruciale periode in de geschiedenis waarbij ze de nadruk legt op het feit dat Joden niet passief waren onder het nazigeweld. Selma Leydesdorff reikte op 28 september, tijdens haar afscheid als hoogleraar Oral History en Cultuur, het eerste exemplaar uit aan de Stichting Sobibor. Voorzitter Maarten Eddes nam het namens de stichting in ontvangst.

Een Nederlandse versie komt in de zomer van 2018 uit.

The Sobibor Death Camp

In 2017 is ook het boek *The Sobibor Death Camp - History, Biographies, Remembrance* uitgegeven door auteur Chris Webb. Een boek met veel foto's, overzichten, getuigenissen en achtergronden. Het is zijn derde en laatste boek in de trilogie over de Aktion Reinhard kampen.

Presentaties

In 2017 heeft de Stichting Sobibor meerdere malen het verhaal van Sobibor doorgegeven. In een presentatie van drie kwartier wordt uitgebreid verteld over Sobibor. Na afloop is er ruimte voor vragen. De presentaties werden goed ontvangen en maakten veel los bij de luisteraars. Op de volgende dagen vonden de lezingen plaats:

- 2 mei bij de Lions Club te Huizen
- 8 mei bij de Rotary Zutphen
- 6 juni bij de Rotary Eindhoven
- 21 juni bij de Rotary Bunnik.

Boek een lezing!

De Stichting Sobibor kan gevraagd worden voor een presentatie of lezing tegen een donatie voor de stichting.

Documentaire Sobibor Excavated, the 4 stages of deceit

Op 27 november was de voorpremière van *Sobibor Excavated, the 4 stages of deceit* in bioscoop Rialto in Amsterdam. Samen met documentairmaker Mark Limburg organiseerde de Stichting Sobibor deze vertoning voor onze donateurs, die met 82 mensen in de zaal volledig uitverkocht was. De film volgt verschillende mensen die familieleden in het kamp hebben verloren. Nog dagelijks worstelen zij met de gevolgen van de verschrikkingen van toen en blijven een hardnekkig 'lijntje' met het kamp houden, dat maar niet wil loslaten. Ook laat de film zien hoe de archeologen sporen van het kamp blootleggen. Na de voorstelling is uitgebreid nagepraat met de aanwezigen en werd verder ingegaan op de huidige ontwikkelingen.

In de zomer ondersteunden we de crowdfunding campagne voor de documentaire *Sobibor Excavated, the 4 stages of deceit*. Met dank aan onze donateurs die voor een belangrijk deel bijdroegen aan het bijeenbrengen van het streefbedrag van 25.000 euro.

Historiek.net

Op Historiek.net werd door deelnemers van onze Verdiepingsreis een blog bijgehouden. Dit blog werd goed gelezen en zorgde voor meer belangstelling voor de Stichting Sobibor en haar activiteiten.

Publieksonderzoek NHM

De Stichting Sobibor werkte samen met het Joods Cultureel Kwartier aan de proefopstelling van uiteenlopende verbeeldingsvormen van vernietigingskamp Sobibor. Deze proefopstelling was een voorbereiding op de permanente tentoonstelling in het nieuwe Nationaal Holocaust Museum in oprichting (NHM) aan de Plantage Middenlaan in Amsterdam. De proefopstelling bestond uit objecten, documenten, interviews en een videoanimatie van het vernietigingskamp gebaseerd op archeologische vondsten en was te zien in december 2017 en januari 2018 in de Süskindzaal van de Hollandsche Schouwburg.

Een publieksonderzoek maakte deel uit van de proefopstelling. Aan de hand van verschillende representaties wilde het NHM i.o. in gesprek met bezoekers en geïnteresseerden om inzicht te krijgen in hun wensen en ideeën over een museale weergave van Sobibor.

Maquette van Sobibor: onderdeel van de proefopstelling in het NHM

Tijdens de Museumnacht op 4 oktober 2017 werd afwisselend de trailer van de documentaire van Mark Limburg vertoond en gaf de Stichting Sobibor presentaties. Er was veel toeloop en we hebben drie maal onze presentatie gegeven voor een volle zaal van 50 personen.

Opening tentoonstelling Selma Wijnberg in Zwolle

Op 4 mei vond de opening van een tentoonstelling over Selma Wijnberg plaats in de synagoge van Zwolle. Selma werd gedeporteerd naar Sobibor en er tewerkgesteld. Zij ontmoette daar haar toekomstige Pools Joodse man Chaim Engel en samen ontsnapten ze tijdens de opstand eind 1943 uit Sobibor. Beiden overleefden de oorlog en verhuisden naar de VS. Selma is een van de weinige nog in leven zijnde overlevenden van de opstand. Helaas liet haar gezondheid het niet toe om naar Zwolle te reizen, maar haar familie was wel aanwezig. Het was een prachtige en emotionele ochtend in de synagoge van Zwolle.

Familieleden van Selma Wijnberg en bezoekers tijdens de tentoonstellingsopening

Herdenkingsconcert Jules Schelvis

Op maandagavond 3 april 2017 is de Jahrzeit van Jules Schelvis gevierd met een herdenkingsconcert in de Augustinuskerk in Amstelveen. De Stichting Nationale Herdenking Joure heeft, samen met het Nationaal Symfonisch Kamerorkest onder leiding van Rachel Borzykowskipenninghouder Jan Vermaning, een herdenkingsconcert georganiseerd ter ere van Jules Schelvis'

Foto: Ronald Huffener

sterfdag. Mensen sterven volgens de Joden tweemaal, de eerste keer wanneer ze dood gaan en de tweede maal wanneer er niet meer over hen gesproken wordt.

Het was een prachtige avond. Muziekstukken werden afgewisseld met een aantal herinneringen aan Jules Schelvis, die werden gedeeld door Maarten Eddes, voorzitter van de Stichting Sobibor, Rozette Kats, vertrouweling en begeleidster van Jules, en Kim la Croix, kleindochter van Jules.

Various

You must pass on these stories...

In the memory of our founder Jules Schelvis we published a booklet in 2017 with memories of him written by sixteen known and less known people. The short stories showed the energy and perseverance of Jules to ensure that Sobibor is not forgotten. The booklet was well received.

Nazi killingfactories

In April 2017 the well illustrated book by Ton Roozeboom was published about the nazi killing factories. Next to more than 900 pictures, the book includes maps of Sobibor, Belzec, Treblinka and Chelmo. The book is only available in Dutch although the pictures speak for itself.

Sasha Pechersky. Holocaust Hero, Sobibor Resistance Leader and Hostage of History

In spring this book of professor Selma Leydesdorff was published with the support of the Jewish Claims Conference. Leydesdorff investigated the history of the Jews that became the victim of Stalinism after they survived the 2nd world war. In this biography, Leydesdorff demonstrated that the Jews were not passive during the nazi period. We were honored that professor Leydesdorff handed out the first copy to Maarten Eddes, our chairman.

The Sobibor Death Camp

In 2017 another book was published on Sobibor, called *The Sobibor Death Camp - History, Biographies, Remembrance* by Chris Webb. A very detailed book with lots of pictures, overviews, witness accounts and backgrounds. It is his latest book in his trilogy on the three Aktion Reinhard camps.

Documentary Sobibor Excavated, the 4 stages of deceit

With the support of a crowd funding campaign the documentary *Sobibor Excavated, the 4 stages of deceit* by Mark Limburg was realized. The documentary shows in four chapters the treacherous and misleading character of the former extermination camp Sobibor. The documentary premiered on November 27 in Amsterdam for supporters of the Sobibor Foundation and was sold out. Two people that lost their next of kin are followed and interviewed. They still struggle daily with the effects of the 2nd world war and the camp Sobibor.

Public survey National Holocaust Museum

In preparation of the to-be opened National Holocaust Museum in Amsterdam a test setup of several outings of Sobibor was organized, in preparation of the permanent exhibition. The setup consisted of objects, documents, interviews and a video animation of the former extermination camp based on the archeological findings. By means of a public survey the museum wanted to get in contact with different groups of people to get their reactions on the test setup. The Sobibor Foundation supported the museum as much as possible.

Plan uw bezoek aan Sobibor

Officieel is het voormalige kampterrein sinds 1 maart 2017 gesloten voor bezoekers in verband met de veiligheid rond de herinrichtingswerkzaamheden. Onze ervaring is dat aangekondigd bezoek altijd wel mogelijk is. U kunt vooraf contact opnemen met de directie van het museum. Dat kan per telefoon (+48 82 571 98 67) of per e-mail (muzeumsobibor@wp.pl). Zie ook de [bezoekerspagina](#) van het museum voor de laatste informatie.

Dodenherdenking

De Stichting Sobibor ontvangt elk jaar een uitnodiging voor de kranslegging op de Dam op 4 mei. Dit jaar waren bestuursleden Maarten Eddes en Jacques Barth aanwezig.

Kindertransporten Vught

Zondag 11 juni legden Maarten Eddes en Marijke Sterman-Vleeschdraager bloemen bij het Kindermonument tijdens de jaarlijkse herdenking van de Kindertransporten in het Nationaal Monument Kamp Vught.

Kamp Schoorl

Op maandag 12 juni legde bestuurslid Alwin Kapitein bloemen bij het bezoekerscentrum Schoorlse Duinen tijdens de jaarlijkse herdenking van Kamp Schoorl. Hij deed dit samen met bewoners van Scorlewald, een leefgemeenschap voor mensen met een verstandelijke beperking.

Herdenking Kristallnacht

Op 9 november tijdens de Kristallnachtherdenking in de Portugese Synagoge in Amsterdam - en de daarop aansluitende kranslegging op de binnenplaats van de Hollandse Schouwburg - was bestuurslid Rob Sniijders aanwezig.

Jaarlijkse herdenking Kindertransporten Vught

Op deze plaats willen we graag de mensen bedanken die ons in 2017 een helpende hand hebben toegestoken.

We noemen in het bijzonder:

- Nationaal Monument Kamp Vught en Verzetsmuseum Amsterdam bedanken we voor de samenwerking bij de organisatie van de jaarlijkse herdenking van de Kindertransporten en de herdenking van de Opstand.
- Jan Vermaning, ontvanger van de Rachel Borzykowskipenning in 2013, voor de organisatie van - en het doorzettingsvermogen - het herdenkingsconcert voor Jules Schelvis' eerste sterfdag op 3 april 2017 in Amstelveen.
- Marcel Floor en Floris van Dijk van het Ministerie van VWS.
- Ronald Huffener, Gerard Steenhagen en Jan van de Ven voor het gebruik van hun foto's.

En alle anderen die de Stichting Sobibor en haar doelstellingen een warm hart toedragen, zoals Doede Sijtsma van Provincie Gelderland, onze ambassadeurs en vanzelfsprekend al onze donateurs.

In 2017 ontving de Stichting Sobibor de volgende subsidies:

Nederlandse Spoorwegen voor hun bijdrage aan de Verdiepingsreis in oktober 2017.

Nationaal Fonds voor Vrede, Vrijheid en Veteranenzorg (vfonds) voor hun bijdrage aan de Verdiepingsreis in oktober 2017.

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) voor hun subsidie om de reiskosten van de Nederlandse delegatie te vergoeden voor deelname aan de vergadering in oktober in Polen over de inrichting van de toekomstige permanente tentoonstelling.

Jewish Claims Conference in New York danken wij voor de jarenlange steun aan het project over het leven van Aleksandr 'Sasha' Pechersky onder leiding van Prof. dr. Selma Leydesdorff. Dit project is in 2017 afgerond met de uitgave van de Engelse versie van het boek en was ondergebracht bij de Stichting Sobibor Initiatieven.

Daarnaast heeft de Stichting Sobibor financieel bijgedragen aan de volgende projecten:

- Herdenkingsconcert voor Jules Schelvis op zijn sterfdag 3 april 2017, georganiseerd door de Stichting Nationale Herdenking Joure.
- Premièreavond van de documentaire *Sobibor Excavated, the four stages of deceit* in bioscoop Rialto in Amsterdam.

DONATIES

Stichting Sobibor is een vrijwilligersorganisatie. Wij kunnen onze activiteiten organiseren met behulp van subsidies en uw giften. De Stichting Sobibor organiseert regelmatig activiteiten als lezingen, reizen, tentoonstellingen, publicaties, et cetera. Een donateur van de stichting krijgt extra aandacht, want wij zijn dankbaar voor alle steun, klein of groot, die wij krijgen. Met vreugde zouden wij u daarom als donateur verwelkomen.

De Stichting Sobibor geniet sinds 2013 de Culturele ANBI status. Giften aan een Culturele ANBI mag u aftrekken van de belasting. Voor eenmalige giften geldt een drempelinkomen en een maximum voor het aftrekbare bedrag, deze gelden niet voor periodieke giften.

Er zijn verschillende manieren om de Stichting Sobibor financieel te steunen:

1. Donatie tot € 25,-

U komt op onze mailinglijst te staan en wordt zo op de hoogte gehouden van onze activiteiten.

2. Donatie vanaf € 25,-

U komt op onze mailinglijst te staan en wordt zo op de hoogte gehouden van onze activiteiten.

Tevens ontvangt u onze reguliere papieren uitgaven.

3. Periodieke Gift

Een periodieke gift is een jaarlijkse gift voor een periode van minimaal 5 jaar en is financieel zeer aantrekkelijk. Uw volledige gift mag u voor de belastingaangifte met 25% verhogen en aftrekken van uw belastingaangifte, er is geen drempel zoals bij een normale donatie. In het verleden moest een periodieke gift via de notaris afgehandeld worden, nu kan dit direct met de desbetreffende stichting. Download de overeenkomst 'Periodieke gift in geld' op de website van de belastingdienst of neem contact met ons op via: info@sobibor.org.

4. Legaat

Wanneer u ons met een legaat wilt steunen kunt u ons opnemen in uw testament. Over dit bedrag hoeven dan geen successierechten betaald te worden, waardoor het te schenken bedrag voor 100% aan de stichting toekomt.

Rekeningnummer:

Stichting Sobibor

IBAN: NL03INGB0003302525

BIC: INGBNL2A

Via onze website of onze Facebookpagina kunt u ook met PayPal betalen.

Ook in 2018 doen wij weer wat in ons vermogen ligt om met de inkomsten die wij ontvangen zo goed mogelijk inhoud te geven aan onze doelstelling:

HERINNEREN DOOR INFORMATIE EN EDUCATIE

DONATIONS

The Sobibor Foundation is a foundation that is lead by volunteers. We can only organize our activities with the support of donations and grants. The foundation organizes activities such as trips, commemorations, conferences and publications. We are grateful for every donation, small or large. We welcome you as one of our supporters.

Donations to 25 euro: you will receive our digital newsletters.

Donations of 25 euro and above: you will receive our digital newsletters and any hard copy publications.

When you are paying your income taxes in the Netherlands your gifts are tax deductible.

For more information please contact us at info@sobibor.org.

Bank account details:

Stichting Sobibor

IBAN: NL03INGB0003302525

BIC: INGBNL2A

Via our website or Facebookpage you also have the possibility to donate directly via PayPal.

Ook in 2018 doen wij weer wat in ons vermogen ligt om met de inkomsten die wij ontvangen zo goed mogelijk inhoud te geven aan onze doelstelling:

HERINNEREN DOOR INFORMATIE EN EDUCATIE

WWW.SOBIBOR.ORG